

Recenzije.

J. Strzygowski: Starohrvatska Umjetnost. Izdala Matica Hrvatska, Zagreb, 1927. 4°, str. 223.

Već je više decenija i samo ime Strzygowski u naučnom svijetu, koji se bavi proučavanjem povijesti umjetnosti, a i civilizacije uopće, označeno nekom revolucionarnom notom. On naime nastupa sve većom žestinom protiv »humanista«, koji čitavu evropsku umjetnost svadaju na grčko-rimske uzore i utjecaje. On, nasuprot, podvlači utjecaj Istoka, i to ne toliko Bizanta, koliko Armenije, Irana, Indije, Azije uopće. Kod mnogih je naišao na žestoki otpor, koji se danas očituje i u ignoriranju njegovih radova, a tek kod rijetkih na odobravanje. Ovaj ga je njegov životni rad, kako ga on sam zove, doveo do pitanja, kojim je putem Istok djelovao na evropsku umjetnost. U ovoj, za naše prilike izvanredno opremljenoj knjizi, iznosi on svoje mišljenje o tomu, koliko se to odnosi na Hrvate. On otklanja mišljenje, da Slaveni, a naročito Hrvati, kad su se naselili na jugu, nisu donijeli nikakve svoje posebne umjetnosti, pa da su prihvatili umjetnost, koja je tada na istoku ili na zapadu bila običajna. On nasuprot drži, da su Hrvati razorili bazikalnu starokršćansku umjetnost u krajevima, gdje su se naselili. Oni su, veli, donijeli sa sobom iz svoje sjeverne domovine uspomenu i običaj drvene gradnje, i to brvne, koja je, kad su je u Dalmaciji prenijeli u kamen, dovela do valjkastih svodova i do presvođenja kupolom, znatno prije, nego se inače javlja svod u Evropi. Isto su tako donijeli sa sobom i razvijen način izradbe ukrasa, trotračni sjevernjački vrpčani pletenac, kojemu su bile primiješane pojedine značajne iranske crte. To je, kaže, osebina starohrvatske umjetnosti, kako se razvijala prije splitskih sabora, koji znače početak konca ove umjetnosti, jer je u njima konačno prevladala rimska moć nad narodnim elementom starohrvatskim, i to ne samo nacionalno i vjerski, nego i kulturno i umjetnički. To je evo srž misli, što ih S. iznosi u ovoj knjizi, koja, čini se, nešto proširena, izlazi i u njemačkom jeziku pod natpisom: Die altslavische Kunst, u nakladi dr. Benno Filsera.

Ocjenjujući hrvatsko izdanje valja razlikovati sam rezultat, ove radnje od metode prikazivanja i pojedinih izjava ili ispada. Neosporna je činjenica, da se starohrvatske crkve (IX.—XI. v.) jasno razlikuju od kasnijih: one su malene, građene dosta nevješto, ali počesto presvođene. Ova je činjenica zapravo polazna tačka Strzygowskijevih izvoda. Ja lično

moram priznati, da mi je njegovo tumačenje, u velikim crtama, nekako bliže nego Karamanovo, da je osebnim oblicima starohrvatskih crkvice glavni razlog nedostatak uticaja izvana. Jer ovo je sasna nešto negativnoga, što ne može dati pozitivnih rezultata. A ipak je ova osebnost nešto sigurnoga i pozitivnoga, nešto, što su stari Hrvati, i po samom Karamanu, sami od sebe dali, bez vanjskog utjecaja. Odakle i kako? Zar je doista sasna nova umjetnost, zar nije vjerojatnije, da su Hrvati ponijeli izvjesne uspomene na gradnje iz svoje sjeverne pradomovine? Time se, dakle, ne otklanja S. teorija, nego se zapravo samo još pojačava. Drugo je pitanje, da li je S. svoju teoriju u svakoj pojedinosti njezine formulacije doista i dokazao. Toga se ne bih usudio tvrditi. S. mi se teorija više čini kao neka intuicija, koja je razumljiva posljedica inih S. radova. On previše operira s mogućnostima, a da bi rezultati ovih njegovih razmišljanja bili sigurno dokazani u svim pojedinostima. Tako na pr. Karaman odbija njegove izvode od crkvice u Gradini u Solinu, na kojima, ipak S. mnogo gradi. Šteta je, nadalje, što S. u ovom hrvatskom djelu, namijenjenom hrvatskoj čitalačkoj publici, nije dovoljno pregledan, što previše polemizuje, što se previše poziva na svoja ina djela, koja su golemoj većini hrvatskih čitalaca posve nepoznata i nepristupačna, što svoje literarne ine radove ne navodi u bilješkama ispod crte, nego u samom tekstu, što se do prezasićenja ponavlja u izvjesnim stvarima, što je predugačak radi svega toga. Sve bi se ovo, za hrvatsku publiku, i onu naučnu, dalo reći mnogo kraće, pa bi bilo i mnogo ljepše primljeno. Ovako, radi ovih nedostataka, nije ta knjiga za onu publiku, kojoj je ona, ipak, u prvom redu namijenjena. I poznavalac stvari mora se mučiti, da je pročita i da je kritički promotri.

Naročito bismo zamjerali i piscu i onima, koji su provodili hrvatsku redakciju, što su umetnuli izvjesne ispade protiv katolicizma, kao što je na pr. ovaj: »Šteta je, što Hrvati nijesu na osnovu sjevernjačkog svog shvaćanja izgradili sebi, kad su došli na jug, svoj vlastiti nazor o svijetu, nego su se potpuno prilagodili shvaćanju tadanjega kršćanstva . . .« (185). Zar su zbilja pape sve poduzimali, kako bi nestalo svake uspomene na povijesna sjedišta starih hrvatskih knezova i kraljeva, kako se to, bez ikakva dokaza, tvrdi na str. 16? Zar je zbilja rimska crkva, odnosno splitski sabor, odlučio zauvijek nesamo o podložnosti Hrvata papi, nego i »iskopao grob starohrvatskoj umjetnosti«? (str. 186.). Je li tu bila svijesna politička tendencija, ili prirodna dinamika kulturno jačih sila? Na drugi jedan takav slični ispad o papi Ivanu X. osvrnuo se Život 1928, VI, 372/3. Takvi su ispadi mogli mirno izostati, pogotovu u jednom izdanju, pripremljenom nekako kao jubilarnom za hrvatski narod, gdje nema mjesta ovakvoj žučljivosti, naročito kad i nije opravdana.

Uza sve ove zamjerke ipak je velika zasluga piščeva, da je strani svijet upozorio na naše dalmatinske crkvice, koje zauzimlju na svaki način posebno mjesto u povijesti umjetnosti. I nama je samima dao mnogo korisnih pobuda, prije svega onu, da bi se snažno poradilo o znanstvenom i sustavnom proučavanju i izdavanju naših hrvatskih umjetničkih starina. Mi imamo, osobito u Dalmaciji, toliko toga, što je od

najveće važnosti za našu lijepu kulturnu prošlost i za povijest opće civilizacije. Radovi i uspjesi Don F. Bulića pokazuju put.

Ovom prigodom želio bih upozoriti na nastojanja Matice Hrvatske, koja želi da izda veliku Povijest Umjetnosti, pa je u tom pravcu i sazvala bila anketu. Tim je povodom Ivan Meštrović, koji nije mogao lično prisustvovati ovoj anketi, poslao Matici pismo, što je djelimično objelodanjeno u Hrvatskoj Reviji 1929, II, 138. Iz ovog pisma vadimo neke stavke, koje su značajne za razvitak Ivana Meštrovića, ali koje nam daju povoda, da se i malo dublje zamislimo u pitanje, što je tom prilikom nabačeno: »Nigdje nije dovoljno istaknuta organska veza, nigdje nisu Misir i Babilon preko Atene i Rima dovoljno povezani s gotikom i renesansom, nigdje se dosta jasno ne veli, da je okosnica, koja sve to veže, religija, koja odlučuje i visinu umjetnosti, te se stalno čista umjetnička vrijednost može mjeriti s dubinom religioznog osjećanja pojedinih vremena. Tu jedno formalno savršenstvo kod nepristranog sudije ne može odlučivati, da pretpostavi ili zapostavi jedan period drugome. Taj fakat morao bi biti okosnicom Povijesti Umjetnosti.« Ove su riječi tim značajnije, što dolaze iz ustiju Meštrovićevih, koji, uza sve to, pozna, kako se čini, samo jedan dio književnosti, koja se bavi poviješću umjetnosti. Uostalom i on sam želi, da se namjeravana povijest umjetnosti ne povjeri jednomu, jer on to ne bi bio kadar, u našim prilikama, da sve svlada, samostalnim radom u većem opsegu, kako je to zamišljeno. Svakako bi trebalo da se kod izrađivanja uzmu u obzir i općenita kulturna strujanja i strani utjecaji, i umjetnost zapada i istoka, ali i naša, hrvatska umjetnost, kroz sve doba naše kulturne povijesti, a ne da naša povijest umjetnosti bude naprosto takva, da bi mogla biti svagdje drugdje štampana, da nam o svemu govori, samo ne o spomenicima iz naših krajeva. I ne smije se ponoviti pogreška, počinjena kod netom prikazanog S. djela, da se čine izvjesni protukatolički ispadi. Komu za volju? Ta nije li cijela naša kulturna povijest vezana uz religiju, uz kršćanstvo, uz katolicizam? Dajemo pravo Meštroviću, da i ova misao mora doći do izražaja kod namjeravane Povijesti Umjetnosti.

Dr. D. Kniewald.

Victor Cathrein S. J.: Das Privatgrundeigentum und seine Gegner. Herdersche Verlagshandlung, Freiburg i. Breisgau. Brosch. RM. 1.60.

Nauka socijalista o ukinuću apsolutne privatne svojine ima već svojih rijetkih pristaša. Sami kolektivistice napustili su svoje tražbine na ukinuće svojine na sredstva konsumpcije, a obzirom i na sredstva produkcije traže, da se kolektiviziraju samo ona dobra, koja služe već danas kolektivnoj radnji. Prema tome ima da očuva svoju svojinu i dalje onaj, koji je kao radnik vlasnikom sredstava produkcije, n. pr. seljak i obrtnik.

Međutim koncem prošloga stoljeća pojavila se izvan redova socijalista (Laveleye, Henry George, Damaschke, Hertzka, Wallace, Walras i dr.) tendencija, da se ukine privatno vlasništvo direktne ili indirekte jedino na zemljište. Njihovi najvažniji argumenti za tu tezu bili su slijedeći:

1° zemljište je dar same prirode a ne produkt ličnoga rada; prema tome ne može ono da postane ničijom apsolutnom svojinom, kao što ne može da postane svojinom toplina sunca, more, kiša, rijeke i t. d.